

Fogyatékos támogatás — kárvallott fogyatékosok

Beszélgetés Urbanekné László Judittal

Esély: Az egyszemélyes intézményként működő MINERVA Családsegítő Szolgálat vezetőjeként és egyben alkalmazottjaként rengeteg mesélhivalód lehet az elmúlt évek tapasztalatairól. Úgy tudom, egyik legfájdalmasabb élményed a szellemi fogyatékos és mozgássérült gyermekek számára Óbudán létrehozott óvoda kényszerű felszámolása. Szeretném, ha beszélnél az óvoda történetéről.

Urbanekné László Judit: Nem sokkal azután, hogy 1983-ban megalakult a MINERVA, jól megfogalmazott igény jelentkezett a kliensek részéről, amit a MINERVA Családsegítő Szolgálat nem tudott kielégíteni. Egyre több olyan szülő fordult hozzám gyermekfelügyeletért, akinek szellemi fogyatékos mozgássérült gyermeke volt. A szülők az első beszélgetésnél általában nem merték megemlíteni, hogy a gyermekkel bármi gond van. Így legtöbbször az első pótmamától tudtam meg, hogy valamilyen módon sérült gyerekhez hívták. A pótmamák másodszer már nem vállalták a feladatot. Az emberek többségében rossz attitűd rögződött meg a fogyatékosokkal, sokszor még az öregekkel szemben is. Nevelési fogyatékoságunk, hogy félrenézünk, ha tolókosis embert látunk, menekülünk a szenvedés látványára elől. Elég hamar kiderült, hogy a pótmamák nem tudják elviselni azt az érzelmi terhet, amit egy fogyatékos gyerekkel való együttlét jelent. A gyógypedagógus hallgatók — akiket többek között ilyen szolgálatra is képeznek — vállaltak volna gyermekfelügyeletet, de olyan magas áron és olyan rövid időtartamra, hogy a családok többsége számára ez nem volt megoldható. Miért kér egy anya pótmamát? Azért, hogy öt, hat, hét év után kimozdulhasson a gyermeke mellől, rendszeresen elmehessen néhány órára, a normálshoz közelítő életet éljen. A sérült gyermekek szülei tulajdonképpen négy fal közé zárva élnek, legtöbbször egészen elképesztő teljesítményt nyújtanak a gyereküknek. De ezt nem lehet a végtelenségig bírni. Az világos volt, hogy a MINERVA nem tud segíteni nekik. Azon gondolkodtam, mi lenne, ha egy olyan gyermekmegőrzőt csinálnék valahol — pl. egy gyógypedagógus lakásán —, ahová az anyák elvihetnék gyermekeiket. Ez járható útnak tűnt, és már szereztünk is egy bérelhető lakást, amikor összetalálkoztam egy konduktor lánnyal.

E.: Mit jelent a konduktor kifejezés?

U. L. J.: A konduktorok mozgáspedagógusok, akiket a Pető Intézetben képeznek. A konduktor pedagógia lényege, hogy a sérült mozgásfunkciók helyreállítása sok-sok gyakorlással történik. A sérült gyerekekkel begyakoroltatják az alapvető mozgásfunkciókat. A módszer lényegéhez tartozik a kemény munka. A Pető-módszer világhírű, és ez a lány a Pető Intézetben tanult.

E.: A mozgássérült gyerekek számára tehát létezik egy kiváló intézmény. De van-e valamilyen szolgáltatás olyan gyerekek számára, akik mozgássérültek és szellemi fogyatékosok is egyben?

U. L. J.: A mi intézménystruktúránk úgy működik, hogy különválasztja a mozgássérülteket és a szellemi fogyatékosokat. Az egész rendszer túlságosan merev. Azt várja, hogy az élet igazodjon hozzá, ezért a halmozottan sérült gyerekek a két intézményrendszer között a földre kerülnek. A Pető-módszer a szellemi fogyatékos gyerekek számára esélytelen, hiszen nem az ő számukra készült. A gyógypedagógiai óvodai és iskolai hálózat viszont nem tud mit kezdeni a mozgássérült gyerekekkel, mert módszertana erre nem alkalmas. Az autistáknak ma már van intézményük, de 1983-ban még nem volt. A szellemi fogyatékos és mozgássérült gyerekek előtt a következő alternatíva állt: vagy otthon maradnak a családnál és akkor az anya a terapeuta — aki idegi és intellektuális teherbíró-képessége függvényében otthon végzi el a terápiát —, vagy a gyerek bekerül egy egészségügyi gyermekotthonba — ahol terápia helyett tulajdonképpen csak „megörzik”. Ez a végállomás.

E.: Mikor és hogyan derül ki, hogy többféleképpen is sérült gyerekről van szó?

U. L. J.: Amikor Magyarországon megszületik egy csecsemő, a gyermekorvos megvizsgálja. Ha a perinatális agyi károsodás látványos, akkor a csecsemőnek jó esélye van arra, hogy egyhetes korában károsodását felismerjék. A sérült csecsemőnek ebben az esetben óriási szerencséje van, mert azonnal neurológus szakember kezébe kerül. A szerencsétlenebbül sérült gyereknél viszont sokszor úgy telik el az első életév, hogy az orvosok nem ismerik fel, hogy baj van. Nem vagyok szakember. Erről a kérdésről nem tudok úgy beszélni, mint egy gyógypedagógus, csak úgy, mint egy olyan ember, aki éveken keresztül sérült gyermekek közelében volt és megtanulta legalább helyükre tenni a dolgokat. Azt is láttam, milyen rendkívüli nehézséget okozhat egy sérült gyerek a család számára. A mi óvodánk ugyan nem igazolta, de szélesebb körű tapasztalatból tudom, hogy azok a családok, amelyekben fogyatékos gyerek él, gyakran csonka családdá válnak, mert a férfiak akkora kudarcként élik meg gyerekekük fogyatékoságát, hogy elmenekülnek otthonról. A gyerekekkel otthon maradt anyák napi négy-hat óráat is dolgoznak a gyerekekkel — egyedül. Borzasztóan kemény munkát végeznek.

E.: Mindennek felismerése végül is hová vezetett?

U. L. J.: Egy új intézmény és egy új módszer kipróbálásához. A konduktor — akit már említettem — kidolgozott egy olyan játéktérapiát, amelyben a játék mint a motiváció eszköze szerepelt a mozgáskészítésre. Tehát a Pető-módszerrel ellentétben nem hívószavak, füttyök, sípok kényszerítik ki a gyermekből a mozgást, hanem a játék öröme, az inspiráció, a belső készítés. Elmondok egy példát arra,

hogyan a játék mint élethelyzet hogyan ösztönzi a gyerekeket, hogy megtegyék azokat a mozdulatokat, amelyeket egyébként nem tennének meg. Speciális bordásfalakat használtunk. A bordásfal tetején egy henger volt, amelyről egy játék lógott le. A gyerekek nem az volt a feladata, hogy görcsös izmaikat fájdalmasan erőltetve felkapaszkodjon a bordásfalra, hanem hogy elérje a játékot. A módszer lényege, hogy minden egyes mozgásformát játékszituációban rögzít — örömteli szituációban. Ezek a gyerekek boldogok voltak. Közben nagyon keményen dolgoztak. Úgy vélem, ez kitűnő elgondolás. Nekem nagyon rokonszenves. Elkezdtünk közösen álmodozni egy olyan óvodáról, ahol ezzel a módszerrel dolgozunk a halmazottan sérült gyerekekkel. Számolni is kezdtünk, és kiderült, hogy 1984-ben havi 6000 Ft lett volna az önköltséges ár. Ez természetesen megfizethetetlen volt a kliensek számára. Akkor egy időre félretettük a tervet, amíg az első Soros-alapítvány pályázatot el nem olvastam. Azonnal tudtam, hogy ezt a lehetőséget nem szabad kihagynom. 1985-ben beadtam a pályázatot.

E.: 1983 és 1985 között készült-e valamilyen felmérés arról, hogy hány család tartana igényt ilyen szolgáltatásra?

U. L. J.: Igen. Meglehetősen széles körben tudtunk tájékozódni arról, hogy hány szülő hozná el gyermekét egy olyan óvodába, amely speciális szolgáltatást nyújt, és hogy mennyit tudnának ezért fizetni. Kiderült, hogy meglehetősen komoly igény van az eddig még soha nem látott óvodára, a fizetőképes kereslet azonban nem volt nagy. Végül tíz gyereket választottunk, 3000 Ft volt a havi díj.

E.: Mit tartalmazott a pályázat?

U. L. J.: Beadtunk egy ötéves programot, amely a játékerápia komplex terápiává bővítését tartalmazta. Hipotézisünk az volt, hogy ha a gyerekeket napi nyolc órában egymásra épülő programok segítségével szakemberek foglalkoztatják, akkor valamelyik funkció fejlődése megindul, és az elvben egy másik funkció fejlődését is magával vonja. A tervezett kísérlet újdonsága az volt, hogy a módszer egyszerre szellemi és testi fogyatékos gyerekek részére szól. Hat fős csapat állt össze, amelyben pszichopedagógus, konduktor és óvónő vett részt. Olyan gyerekcsoportot szerettünk volna összeállítani, amely az átlag betegpopuláció valós arányait tükrözi. Már az induláskor az a vád ért bennünket, hogy majd biztosan megszűrjük a gyerekeket, és látványos fejlődést produkálunk egy kirakatszóporttal. Erről valójában szó sem volt. A gyerekeink kb. ötven százaléka olyan gyerek volt, akit három éves kora körül elküldtek a Pető Intézetből, mert nyilvánvalóvá vált, hogy olyan súlyos értelmi károsodásban szenved, amely Pető-terápiával nem kezelhető. A gyógypedagógiai óvodáknak ezek a gyerekek azért nem kellettek, mert nem tudtak járni. Ha a szülő a gyereket egészségügyi gyermekotthonba nem akarta adni, a kör bezárult. A program szakmai felügyeletét Dr. Balázs Mária gyermekneuroológus vállalta. Az első évre 800 000 forint támogatást kaptunk a Soros-alapítványtól. 1987. május 20-án megnyitottuk az óvodát. Amikor elindultunk, semmiféle tapasztalatunk nem volt, hiszen ilyen jellegű óvoda korábban nem létezett.

E.: Mik voltak az első eredmények?

U. L. J.: Az első év nyári szünetére odáig jutott a csoport, hogy a két legjobb állapotban lévő gyerekünknel megindult a spontán játék. Vagyis a gyerekek nem a pedagógus felszólítására kezdtek el és fe-

jeztek be egy játékot, hanem maguk kezdeményeztek játékszituációt. Tulajdonképpen ez volt a cél. Persze sikertelenségek is voltak. Az egyik gyerekünktől meg kellett válnunk, mert kiderült, hogy rosszul reagál a napi nyolcórás intenzív foglalkozásra. Egy másik kislány az édesanyja kivett az óvodából, mert úgy látta, hogy a többi súlyosabban sérült gyerek akadályozza a fejlődését.

E.: Hogyan telt egy óvodai nap?

U. L. J.: A legértékesebb időben, reggel nyolctól kilencig nagyon koncentrált program folyt. Ebben a szerepjáték-terápiás programban négy pedagógus dolgozott együtt a tíz fős gyerekcsoporttal. Ezt követte a reggeli, ami tulajdonképpen megintcsak foglalkozás, hiszen az önellátásra tanítás nagyon fontos. Itt kezdtük a kézmosás, fogmosás tanítását, a szobatisztaságra nevelést, önálló étkezés kialakítását. Sok gyereknél a nyelési reflexet is ki kellett alakítani. Reggeli után kettévált a csoport. Az egyik csoporttal egy gyógypedagógus dolgozott, a másikkal egy gyógytornász és egy szomatopedagógus. Ő mindig a gyengébb csoportnál volt a második ember. 12-kor ebéd, utána csendes pihenő, kb. egy óra. Ezután a konduktor foglalkozott a gyerekekkel egy héten háromszor, hetente kétszer jött a szurdopedagógus, aki beszédfejlesztő programokat csinált. Péntek délután általában szabad program volt vagy kirándultunk.

E.: Milyen korosztályú volt a csoport?

U. L. J.: Két és félévestől hat éves korig. Minél korábban jött egy gyerek, annál jobbak voltak az esélyei. A program nagyon szépen haladt. A fiatal gyógypedagógusok borzasztó lelkesen dolgoztak és nagyon szerették a gyerekeket. Volt rá idejük és módjuk, hogy szeressék őket. Személyre szabott programokat is tudtak futtatni a csoportos foglalkozások mellett. Az együttes munkát úgy képzeltem el, hogy mindenki egyenrangú, és mindenkinek megvan a maga részfeladata. Nem egy hierarchikus struktúrát szerettem volna kialakítani, hanem úgy képzeltem, hogy mellérendelt viszonyban élhet egymás mellett a célért lelkesedő öt-hat ember. Ez azonban utópia. Egy erősen hierarchikus struktúrában nőttünk fel, ezért sokszor elbizonytalanodtunk hierarchia nélkül. Azt hittem, óriási dolog, ha fiatal, jól képzett szakemberek lehetőséget kapnak arra, hogy saját szakmai programjukat megvalósítsák és ez biztosíték az eredményhez.

Mindvégig sok előítélet kísérte a munkámat. Hozzá voltam szokva, hiszen a MINERVA első éveiben minden félévben egyszer kijött egy revizor, kvázi környezettanulmányra, hogy megnézzék, nem emelkedett-e rohamosan az életszínvonalam. Egy idő után ezt abbahagyta. Amikor az óvodai vállalkozásba kezdtem, olyan hírek kezdtek terjedni rólam, hogy ebből meggazdagszom. Meg kell mondanom, én voltam az egyetlen, aki a szülői értekezletre Trabanttal érkezett. A sok feszültség ellenére a második év rendkívül eredményes volt. A lányok felnőttek a feladathoz, elkezdtek önállósodni. Kinőtt a csoportból egy nagyon kemény, önálló és koncepciózus vezető, aki az értelmi foglalkozásokat vezette pszichopedagógusként. Korábban éveken keresztül óvónőként dolgozott. Csodálatosan kreatív ember.

E.: Te is részt vettél a foglalkozásokon?

U. L. J.: Rengeteget jártam az óvodába, mivel odakötöttek az apró napi teendők; a bevásárlás, a gyümölcsle szállítás stb. Valakinek ezt is el kellett végezni. Természetesen rettentően izgatott a program,

bár tevőlegesen abban nem tudtam részt venni — én a menedzser voltam. De az előfordult, hogy amikor megbetegedtem a dadus, akkor beálltam a délelőtti műszakba; végül is a kenyeret szépen meg tudom vajazni és a biliket is ki tudom hordani. Eltelt két év. A harmadik évi Soros-támogatás feltétele az volt, hogy a Minisztérium garantáljon valamiféle anyagi támogatást. Még a kezdet kezdetén, az akkori Egészségügyi Minisztérium szakértője, Dr. Pintér Attila főorvos nagyon kedvezően bírálta el a programunkat, és olyan nyilatkozatot tett, hogy amennyiben a kísérlet eredményesen befejeződik, és valóban sikerül egy komplex terápia alapjait kidolgozni, akkor ez egy országos programmá fejleszthető, amit ő kész támogatni. Ennek az ígéretnek a valóra váltását várták két év után. Közben azonban a Minisztériumot átszervezték, és Pintér főorvos átkerült a szociális szférához. Neki továbbra is nagyon tetszett a program, többször ellátogatott az óvodába, dicsérte a munkánkat, de ez nem volt elég. Az Alapítvány egy konkrét ígéretet és néhány ezer forintot várt. Ezt sajnos a szociális szférát jellemző pénzzúke miatt nem kaptuk meg.

E.: Hol tartott ekkor a program?

U. L. J.: A program ekkor kezdett igazán összeállni. Mindenki egyetértett abban, milyen fontos lenne folytatni, hiszen addigra jelentkeztek igazán komoly eredmények, kezdtek beérni a módszerek, akkorra lett teljes az eszközpark. Saját terápiás eszközeink voltak, amelyek a forgalomban általában nem kaphatók: a pedagógusok maguk készítették ezeket kifejezetten az óvoda számára. A gyerekek állapotában lényeges javulás állt be: az egyik kisfiúnk „normál” óvodába került, és a többi gyerekünks is nagyon szépen fejlődött.

E.: Megkaptátok a harmadik évre a támogatást?

U. L. J.: Sajnos nem. De ebben szerepet játszott az is, hogy a második év után a konduktor bejelentette, hogy egészségügyi okok és családi helyzete miatt megválna a csoporttól. Ez a döntés mindenkit nagyon rosszul érintett, de végül is találtunk egy fiatal gyógypedagógust, aki átvette a helyét. Amikor elkészítettem a pályázatot, belevettem, hogy a konduktor megvált a programtól, de gondoskodtunk a pótlásáról. És akkor felhívtak a Soros-alapítványtól, és közölték velem, hogy a konduktor benyújtott egy ellenpályázatot. Abban a pillanatban tudtam, hogy ez mindkettőnk számára knock-out. A pályázatot sem én, sem ő nem fogja megkapni. Így is történt. Meg kellett szüntetni az óvodát.

E.: Nem volt lehetőség arra, hogy máshonnan szerezzetek támogatást?

U. L. J.: Sajnos, rengeteg hibát követtem el. De rájöttem, hogy még egy ilyen nagy kudarc sem hiábavaló, ha az ember kellő gondossággal végigelemzi a saját lépéseit. Jól kimutathatók azok a pontok, ahol súlyos döntési hibákat követtem el. Az egyik legsúlyosabb hibám az volt, hogy végig „egylábás” szponzorálásra támaszkodtam. Menet közben próbáltam más forrásokat is keresni. Kaptam is egy kevés pénzt az ÁISH-tól még az első időkben, és néhány nagyvállalattól, 10, 20, 50 000 forintot. De sokkal jobban kellett volna menedzselni az óvodát. Amikor elkezdtem kétségbeesetten kapaszkodni újabb szponzorok után, már késő volt. Akkor már az volt a legfontosabb dolgom, hogy megpróbáljam elhelyezni a gyerekeket. Ők még mindig nem illettek bele a *vagy* mozgássérült, *vagy* gyógypedagógiai óvodákba.

E.: Úgy tudom, közben alakultak speciális foglalkoztató intézetek.

U. L. J.: Igen. Az autista kisfiúkat el tudtuk helyezni az autisták számára fenntartott óvodába, amelyet Balázs Anna vezet. Békéscsabán most indult be egy óvoda, a miénk mintájára. Végül mindegyik gyerek számára találtunk helyet. A másik autista kisfiúnk bekerült az ún. értelmi fogyatékos napközibe, mert nálunk megtanult járni és szobatiszta lett. Egy kislány — most már hét éves — egy foglalkoztató iskolába került, az öccse ugyanennek az iskolának az első osztályába. Volt egy ép értelmű, súlyosan mozgássérült kisfiúnk, vele tudtunk volna talán a legtöbbet elérni, mert ő nagyon akart eredményt elérni, ő normál óvodába került.

Hely mindenkinek akadt, csak éppen nem fog velük történni semmi. A szülőktől úgy váltam el, hogy ha valami csoda folytán mégegyszer óvodát csinállok, akkor értesítem őket, mert vissza akarják hozni a gyerekeket. A foglalkoztatóknak sem volt könnyű elhelyezkedni, mert gyógypedagógiai állásokat kínálnak ugyan, de ezek a lányok éppen olyan munkát kerestek, mint itt. Végül azért mindenki elhelyezkedett. De nem hiszem, hogy találtak olyan munkahelyet, ahol ennyire izgalmas munkát végezhetnek, és a saját elképzelésüket valósíthatják meg, a saját ötleteiket dolgozhatják ki. Csak a szakemberek együttes munkája avathatta volna ezeket az ötleteket módszerré, de ehhez hosszabb ideig tartó együttlétre lett volna szükség. Próbálkozásunk törvényszerűen kudarcra volt ítélve. Ebben a társadalmi környezetben egy kincstári logikával ellentétes logika szerint építkező vállalkozás eleve kudarcra ítélt. Nem előbb volt meg a ház, az intézmény, a név, a felügyeleti szerv, és aztán jöttek a gyerekek és az elképzelések, hanem éppen fordítva. Egy magánvállalkozó belepofátlankodott a nagy intézmények ügyébe. Egyetlen szponzorra támaszkodott és még csak tisztességes hierarchikus viszonyokat sem tudott kiépíteni a munkatársaival. És mindez 1989-ben, Magyarországon történt.

Az interjút készítette: Lévai Katalin

„Hajléktalanokért”

Társadalmi Bizottság

Alapítólevele

A „Hajléktalanokért” Társadalmi Bizottság megalakítására összejött alulírottak, *figyelembe véve*, hogy:

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 25. cikke szerint „minden személynek joga van saját maga és családja egészségének és jólétének biztosítására alkalmas életszínvonalhoz, nevezetesen élelemhez, ruházathoz, *lakáshoz*, orvosi gondozáshoz, valamint a szükséges szociális szolgáltatásokhoz, joga van a munkanélküliség, betegség, rokkantság, özvegység, öregség esetére szóló, valamint mindazon más esetekre szóló biztosításhoz, amikor létfenntartási eszközeit akarától független körülmények miatt elveszíti”, és hogy:

A gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezség-okmányának 11. cikke szerint „az Egyezség-okmányban részes államok elismerik mindenkinek a jogát önmaga és családja megfelelő életszínvonalára, ideértve a kellő táplálkozást, ruházkodást és *lakást*, valamint az életkörülmények állandó javulását”, és *megállapítva*, hogy:

1. Magyarországon is *széles tömegeket sújt a hajléktalanság* vagy annak bármikori veszélye, ezek laknak kényszerűségből biztonságot nem nyújtó szállásokon, munkásszállókon, intézetekben, lakókocsokban, melléképületekben, szükséglakásokban, al- és ágybérletben, húzák meg magukat különféle zugokban stb.;

2. a *lakáshoz való emberi jog* gyakorlati érvényesülését a jelenlegi társadalmpolitika — lakás- és szociálpolitika —, valamint a jogalkotás és jogalkalmazás nem megfelelően segíti elő;

3. ezen belül a *hajléktalanság* okainak feltárására, meghatározására, folyamatos nyilvántartására, kezelésére és felszámolására nincs megfelelő társadalmpolitikai — különösen lakás- és szociálpolitikai — koncepció, nincs megfelelő tudományos kutatás és értékelés, nincs megfelelő jogalkotás és nincs megfelelő állami, társadalmi szervezet;

4. valamint az ilyen problémával sújtott nagy létszámú csoportok érdekvédelmi szerveződése nagy nehézségekbe ütközik, hangjuk elvész és *így érdekvédelmük nem tud érvényesülni*, ezért *elhatároztuk*, hogy a lakáshoz való jog gyakorlati érvényesülését, a hajléktalanság felszámolását előmozdító tevékenységet a továbbiakban társadalmilag szervezett formában segítjük, s ennek érdekében a mai napon (aláírásunkkal megerősítve) *megalakítjuk* a „Hajléktalanokért” Társadalmi Bizottságot.

Megállapodtunk a következőkben:

1. A Bizottság *kezdeményezi* a hajléktalanság okainak feltárására, meghatározására, folyamatos nyilvántartására, kezelésére és felszámolására is szolgáló társadalmpolitikai — különösen lakás- és szociálpoli-

litikai — koncepciók, kutatások, szabályozások és szervezetek sokoldalú szakmai áttekintését és felülvizsgálatát, szükség szerinti átértékelését, a hajléktalanság — mint önálló problémakör — rendszerbe illesztését.

2. A Bizottság *gyűjti* a hajléktalanság körébe tartozó hazai és külföldi szakanyagokat, *megvitatja* a más személyek vagy szervezetek által megküldött anyagokat, *előterjeszti* a más szervezetek, testületek részére készített ajánlásokat, véleményeket, kritikákat és javaslatokat.

3. A vonatkozó nemzetközi egyezmények és a hajléktalansággal kapcsolatos felismerések szellemében a Bizottság *előmozdítja*, hogy a rászoruló egyének és csoportok sérelmei ismertté váljanak és orvoslást nyerjenek, hogy az egyének, csoportok és — általában — a társadalom megismerje és megértse az otthontalanok problémáit, növekedjen az ilyen helyzetbe kerülők iránti szolidaritás, váljanak ismertté a hajléktalanságot előidéző okok, s ezek felszámolásán keresztül csökkenjen a hajléktalanság mértéke.

4. A Bizottság kapcsolatokat *kezdeményez* minden olyan szervezettel, hivatallal és fórummal, amely részben vagy egészben a hajléktalanság kérdéskörével kapcsolatba kerül, továbbá a nyilvánosság minden olyan fórumával, amelytől a bizottság munkájának segítése, tevékenységének széleskörű bemutatása várható.

5. A Bizottság — szükség szerint — témakörönként (munkásszállások, átmeneti szállások, csövesek, gyermek- és ifjúságvédelmi intézetek, rokkantak stb.) szerveződő ad hoc munkabizottságok formájában folytatja munkáját.

6. A Bizottság tevékenysége *nyitott és nyilvános*, amelyhez bárki vagy bármilyen szervezet csatlakozhat, hogy közvetlenül munkájával vagy szolidaritásának kinyilvánításával segítse feladatai megvalósítását.

7. A Bizottság ezt az Alapítólevelet *megküldi* a lehetséges és feltételezett jövőbeli partnereknek, a hajléktalansággal kapcsolatba kerülő fórumoknak és a számításba jövő tömegkommunikációs fórumoknak.

8. A Bizottság a magyarországi hajléktalanságra vonatkozó információkat rendszeres kis példányszámú *helyzetjelentésben* teszi közzé.

Budapest, 1989. február 28.

Bódis Lajos egyetemi hallgató, Bognár Szabolcs jogász (Független Jogász Fórum), Gosztonyi Géza szociológus (Szociális Munkások Magyarországi Egyesülete), Ungi Tibor átmenetiszálló-lakó, Győri Péter szociológus (TDDSZ Szocpol. Bizottság), Morvay Beáta család gondozó (Hil-scher Rezső Szociálpolitikai Egyesület), Sas Magdolna egyetemi hallgató (Rajk László Szakkollégium). Postacím: 1085 Budapest, Stáhly utca 15. Telefon: Győri Péter 118-9649.

Alternatív megoldások gyermekfelügyeletre az NSZK-ban

Bár az NSZK-ban sem születik túl sok gyermek — mint tudjuk Magyarország mellett az NSZK volt az az ország, ahol a népesség *fogy*ni kezdett —, de a megszületettek ugyanúgy felügyeletre és gondozásra szorulnak, mint magyar kor- és sorstársaik. A nyugat-európai bérpolitika gyökeresen eltér ugyan a miénktől, mégsem az a jellemző, hogy a jól kereső apuka eltartja a családot, és az asszonyra csak a forró leves megfelelő hőmérsékleten tartásának gondja marad. Többnyire az anyák is dolgoznak, tehát bölcsőde, óvoda, napközi kell. Ezen feladatok ellátására azonban nem kizárólag az „állam” vállalkozik (bár a gyermekintézmények férőhelyeinek nagyobb részét a helyi közigazgatási szervek tartják fenn). Az alábbiakban a Nyugat-Berlinre jellemző helyzetről írok. Számadatok 1987-ből álltak rendelkezésemre.

A város 67 691 gyermekintézményi helyéből (bölcsődés korosztálytól az iskoláskorig) 382 intézményben 43 626 volt a szenátus (kb. a tanácsnak megfelelő közigazgatási szerv) által fenntartott helyek száma, 24 065 helyet 753 különböző nem állami üzemeltetésű intézmény tartott fenn. Vallási, jótékonyági szervezetek, szülői összefogásból született egyesületek a legfontosabb nem állami üzemeltetők, ezenkívül munkahelyek és magánszemélyek tartanak fenn gyermekintézményeket (az utóbbi „privát” megoldás elenyésző, összesen 300 hellyel).

Egy napköziothonos hely létrehozása átlagosan 40—50 000 DM-be kerül. A fejlesztésre Nyugat-Berlin 1987-ben 64 millió márkát irányzott elő. Minden munkanapon kb. 2 millió márkát fizet ki a városi költségvetés gyermekek felügyeletére, ellátására. Az állami intézményekre évente 380 milliót, 140 milliót a nem állami helyek „helypénzeire” (később részletezem, mi ez). A szülők ebből kb. 28 millió DM-et fizetnek be mint kötelező saját hozzájárulást.

A napközbeni ellátás ugyanúgy három korcsoportban történik, mint nálunk, legalábbis a statisztikák így mutatják, a valóságban azonban sokkal több a vegyes korosztályokból álló csoportok száma. 15 gyerekre átlagosan 1,43 nevelő jut, bölcsődében több, a napközinek megfelelő intézményben természetesen kevesebb.

Bölcsőde: családot támogató intézmény. Ott veszik igénybe, ahol a család saját erejéből nem képes ellátni 8 hetes—3 éves gyermekét. Maximum 10 gyerek lehet egy csoportban. Berlinben minden ötödik

három év alatti gyerek igénybe veszi. 11 395 helyet tartanak nyilván. Kiegészítik a bölcsődei helyeket a „tagesmutti” (talán pótmamának fordíthatnánk). Kb. 6000 helyet tartanak fenn olyan gyerekek számára, akiknél ajánlatosabb a kisebb csoport. (A feltétel inkább formális, hiszen minden 3 év alattinak ez a pszichológiailag ajánlatos.) Alternatív lehetőségként merül fel, működésüket később részletesebben ismertetem.

Óvoda: (együtt az iskolaelőkészítővel) 35 663 hellyel a legnépesebb gyermekintézmény. 3—6 évesek számára tartják fenn. 15 gyerek a maximális csoportlétszám. Itt már napirend, rendszeres programok is várják a gyerekeket. Nincs olyan szigorú „oktatási program”, mint nálunk, a szülői iniciatívák által fenntartott helyeken sok az „alternatív pedagógus”. A cikk végén erről is bővebben írok.

Napközi: a mi általános iskolánk 1—6. osztályosainak megfelelő korúak számára, hiszen 12 éves kortól már elvárható egy gyerektől, hogy maga is el tudja tölteni szabad idejét. A gyakorlatban azonban nincs ilyen mereven kezelve a kérdés, előfordul, hogy az idősebb testvér pl. az étkeztetést igénybe veszi a napköziben, egyébként nincs ott, vagy csak alkalmasszerűen. 18 259 helyet tartanak számon.

A szülők anyagi hozzájárulása jövedelmi viszonyaiktól függ, és mind a három intézménytípusban egységes. Évi 44 000 DM jövedelemig havi 60 DM, 44—66 000 DM között 170, e fölött 280 DM a havi hozzájárulási kötelezettség. A július és a december ingyenes. Ennyit tehát az általános jellemzésről.

Az alábbiakban két formáról szeretnék részletesebben beszámolni, mivel a mi jelenlegi viszonyaink között ezek — mutatis mutandis — példákkal szolgálhatnak. Az egyik a bölcsőde kiegészítéséül szolgáló „tagesmutti” szolgáltatás, a másik a szülői iniciativa, ahol a szülők által alapított egyesület szervezi meg a gyerekfelügyeletet (minden korcsoportban van ilyen). Német rövidítésével EKT-nek jelölöm.

Mivel mind a bölcsődékbe, mind az óvodákba, mind a napközibe nehéz bejutni (kb. 20 000 gyerek van a kerületi várólistákon), az érdekeltek különféle polgári kezdeményezésekkel próbálták helyzetüket megoldani. Ezek a kezdeményezések számunkra azért is érdekesek, mivel nem az állam „ellenében”, méregdrága, megtúrt, bújtatott, esetleg nem legális formában jöttek létre, hanem a helyi közigazgatás anyagi és szakmai támogatásával. Áttekinthető, értelmes, szép kiállítású kiadványokkal segít a szenátus, hogy a tudnivalókat ne kelljen hallomásból meríteni. Nem nemzeti katasztrófa, ha az állam nem tud elegendő óvodai helyet létrehozni, mivel ha erre nincs meg az anyagi lehetősége, akkor hozzásegíti az érdekelteket, hogy maguk hozzanak létre ilyeneket. Gyökeresen más a szemlélet, mint a miénk. Ha Nyugat-Berlinben valaki saját otthonában kíván gyermekfelügyeletet vállalni, akkor ezt csak engedélyeztetés után teheti. A szenátus megnézi a lakást, hogy alkalmas-e erre, és természetesen a vállalkozónak is meg kell felelnie. Pedagógiai vagy gyermekápolói végzettség szükséges, illetve elég az is, ha valaki már nevelt vagy éppen nevel saját gyereket. Ez utóbbi tehát itt elég biztosíték arra, hogy a vállalkozó ért a gyerekekhez, hiszen a többi dolgot majd úgyis az érintett szülő dönti el. Ha nem tetszik neki, ahogy a gyereket gondozzák, keres más helyet. A szerződéses viszony, amelyben le vannak fektetve a jogok és kötelességek, a gyermekfelügyeletre vállalkozó és a szenátus között

jön létre. A szenátus helypénzt fizet a gyerek után, ugyanúgy, mint minden egyéb helyen ellátott gyerek után. Ez kb. napi 30 márka. A szülők is ugyanúgy, jövedelmük szerint fizetik a gondozási díjat, mint az egyéb intézményekben. Biztosítás ezzel a „munkaviszonnyal” nem jár, többnyire férjük révén biztosított, otthon lévő anyák, illetve elhelyezkedni nem tudó vagy nem kívánó asszonyok számára jelent ez a forma legális, társadalmilag elismert foglalkoztatást.

A szolgáltatást nyújtók társadalmi tagsága tehát nincs megkérdőjelezve, s magánbiztosítónál természetesen a biztosítási problémájukat is megoldhatják. Mindenki jól jár, a szolgáltatást igénybe vevők nem csak egy szűk, magas keresetű körből kerülhetnek ki; természetesen a gyerek is jól jár, hiszen olyan „pótmamához” juthat így, akivel a szülei egyeztetni tudják saját elképzeléseiket és addigi nevelési gyakorlatukat.

A állampolgár tapasztalata: az állam nem gondoskodott ugyan eleendő bölcsődéről, viszont lehetőségem van az állam támogatásával más módon megoldani gyermekem felügyeletét. Az államnak természetesen lényegesen kevesebbe kerül így a dolog — meg is kapja érte a kritikát —, de az fel sem merülhet, hogy nem törődik a kérdéssel, a gyermekfelügyelet megoldásának gondját teljes egészében a családra hárítva. (Nálunk is megoldódik persze a dolog, először a bölcsődék, most lassan az óvodák készülnek kiürülni: a „népesedés-politika” működik.)

A szülői kezdeményezések alapján létrejött csoportos gyerekefelületi formák (az EKT-k) nemcsak a viszonylag szűkösen rendelkezésre álló helyek miatt terjedtek és terjednek. '68 nemzedékének pedagógiai elvei jelennek meg itt, azon nemzedékéi tehát, amelynek nem tetszett az addig széles körben egyedül lehetségesként elfogadott autoriter nevelési elv. Saját elképzeléseik alapján szervezték meg gyerekeik felügyeletét, alternatív módon, alternatív pedagógiai szemlélettel és gyakorlattal. Így jöttek létre az ún. „Kinderladen”-ek, csekély anyagi befektetéssel, sok szülői együttműködéssel. A szülők kiscsoportokban tárgyalták meg gyerekeik nevelésének gondjait, sokat voltak együtt, sokat dolgoztak és gondolkoztak együtt. Csak olyan nevelőt alkalmaztak, aki egyetértett elveikkel, és ha új gyereket — és szülőt — vettek fel, annak a már kialakult csoportnormákhoz kellett alkalmazkodnia. A jelenlegi — és egyre bővülő — EKT rendszer ezen elvekből sokat megtartott.

Tulajdonképpen önszervező csoportokról van szó, a polgári kezdeményezések egyikéről. A társadalmi berendezkedés olyan ebben az országban, hogy a hatalom módot, lehetőséget, sőt segítséget nyújt polgárainak ahhoz, hogy helyzetükön javítsanak. Találják ki persze, hogy ezt miként teszik, valamint azt is, hogy egyáltalán mi a bajuk. Ha viszont ez megvan, akkor az állam törvényes kereteket ajánl fel erre. Hiszen mindenki maga tudja, hogy miben szeretne „önsegélyezni” és erre a célra a hasonló cipőben járókat összeszervezni. A szervezés megindítását természetesen nem kell sem bejelenteni, sem engedélyeztetni.

A sokfajta önszervező csoport között a gyerekefelügyeletre, őrzésre, nevelésre szerveződöttek előkelő helyet foglalnak el; minden ötödik önszervező csoport ilyesmivel foglalkozik Nyugat-Berlinben. Vannak, amelyek már évek óta működnek, a szülők bölcsődét kezdtek üzemeltetni,

most napközijük van, esetleg az alapítók helyét más szülők vették át és már a harmadik „nemzedéket” bocsátják ki.

A szenátus támogatja az EKT-k szervezését (anyagilag is), a munkát könnyítendő pedig kiadványokat bocsátanak ki. Ezek ingyenesek, akár postán is kézhez vehetők, alapvető tudnivalókat és praktikus ismereteket tartalmaznak. Hiszen törvény teszi kötelezővé a fiatalok ügyeivel foglalkozó hatóság számára, hogy a független szervezetekkel együttműködve kielégítő kínálatot teremtsen a gyerekek családban történő nevelését kiegészítő nevelésre. Ezzel kapcsolatban a közigazgatási szerveknek pedagógiai és szociális követelményeket egyaránt ki kell elégíteniük. Belátható, hogy a szülők kezdeményezései ebben nehezen nélkülözhető segítséget jelentenek a hivatalnokok számára, akik esetleg a következő választási periódusban is szeretnék megőrizni pozíciójukat. Ehhez pedig a fiatalok segítségét célzó törvény szerint kell dolgozniuk. A közadókból, közjavakból mindazok részesülnek, akik tevékenyek saját helyzetük, illetve a hozzájuk hasonló problémákkal küszködők helyzetének javításában. A helyi közigazgatás feladata ebben tehát az, hogy a létrejövő erőket segítsen összefogni.

Visszatérve az EKT-kra: alapításukhoz és működésükhöz három fajta anyagi forrásra támaszkodhatnak:

- a felvett gyerekek utáni helypénzre, melyet a szenátus folyósít, s amelynek mindenkori minimális összege törvényben van rögzítve (most kb. napi 30 DM),
- a létrehozott szülői- illetve egyéb (de minden esetben non-profit) szervezet bevételeire,
- saját befizetéseikre, melyeknek a jövedelemtől függő összegéről már esett szó.

A fenntartási költségekre nem mindig elegendő ez a három forrás, és ekkor a szülői befizetéseket költségtérítés címén felemlik, akár 50 százalékkal is.

Az állam nemcsak anyagi forrásokkal áll az EKT-k rendelkezésére, de azt is megnézi, hogy hová adhat pénzt. Hiszen — mint a gyermekvédelmi törvényből is kiviláglik — egyrészt a gyermeknevelés terheit nem lehet teljes mértékben a szülőkre hárítani, másrészt már régen nem csupán a nehéz körülmények között élő gyerekek megsegítéséről van szó. A hangsúlyok eltolódtak a szülőknek nyújtott nevelési segítség irányába. Mint már említettem, Nyugat-Németországban minden gyermekfelügyelet engedélyhez kötött és ellenőrzött tevékenység. Hogy ezzel kapcsolatban mi mindennek kell eleget tenni, az pontosan rögzítve van, és aki EKT szervezéséhez kezd, az azt az erre vonatkozó megfelelő kiadványból meg is tudhatja. Ebben — a szervezést megkönnyítendő — számtalan praktikus tanács is található, többek között címlista a környéken működő EKT-król. A kiadvány külön felhívja a figyelmet e horizontális szerveződés előnyeire, mely előnyök így természetesen a szülők, illetve a gyerekek előnyei, nem pedig a szenátuséi.

Minimálisan hét szülő szükséges ahhoz, hogy megalapítsa ezt a non-profit egyesületet, amely ezután jogi személyként járhat el: munkáltatóként szerződéseket köt pl. az alkalmazott nevelővel, bérlőként a helyiséget rendelkezésre bocsátóval, és elszámol a hatóságokkal. Vegyük sorra, mi mindent kell intézniük. (Közben gondoljunk arra, ha hasonló forma létrejöhetne pl. a csődtömeget jelentő napközi helyett nálunk is, mi lenne alkalmazható a magyar helyzetre és mi nem.)

Alkalmos helyiséget kell keresni. Gyerekenként min. 3 négyzetméter az előírás, de a kialakítandó helyiség 36 négyzetméternél kisebb nem lehet. A szellőzésnek, világításnak megfelelőnek kell lennie. Szükséges mosdási, főzési, valamint külön játszó és tanuló hely. Amennyiben az egyesület alkalmasnak látszó helyet talál, célszerű az átalakítások előtt a szenátus építészeivel konzultálni. Az átalakításoknál a szülők saját munkájukkal sokat spórolhatnak a költségekből.

A kezdéshez egyszeri segítség jár, egy-egy létrehozott hely esetében ez 500 és 1000 márka között mozog (a maximális összeget az értelmi fogyatékosok számára létesített helyekre lehet kapni). Természetesen ezt is a közpénzekből folyósítják. A berendezésre, a játékokra nem vonatkoznak előírások, sem arra, hogy mekkora bérleti díjat kérhetnek az egyesülettől. Előírás viszont, hogy legalább féléves gyakorlattal rendelkező nevelőt kell alkalmazni (minimális bére 1986-ban 2400 DM volt). Ezután kezdődhet a munka. Hogy néz ki mindez egy konkrét esetben?

— Egy újonnan megnyitott EKT-t mutatok be, Nyugat-Berlin egy polgárinak mondott kerületében.

A tanév második félévére sikerült megnyitni a helyet, mert ebben a városban is nehéz megfelelő helyiséget találni. Végül egy csendes, lombos utcában egy földszinti — nálunk üzlethelyiségnek tekintett — lakás átalakításával oldódott meg ez a kezdeti gond. Rengeteg saját munkát végzett az akkor már alkalmazott nevelő, ami nyilván megérte az egyesületnek, hiszen a mesterember Berlinben sem olcsó. Az átépítési munkák során — ahogy ez mindenütt lenni szokott — mindig újabb problémák merültek fel, ezért a tervezett megnyitás időpontja újra és újra eltolódott.

Végül február 20-tól mehettek a gyerekek (akik után arra a hora is teljes havi díjat kellett fizetni, mivel a törvény úgy szól, hogy aki a tárgyható 20. napjától igénybe veszi az intézményt, teljes hónapot köteles téríteni). Nemcsak a nyitás, de a jelentkezés is informális volt, az egyesületet alapító szülők gyerekei által be nem töltött helyekre a barát-gyerekeket „hívták meg”. Nem kellett sem kérvény, sem engedély, sem igazolás. Eleinte csak öt gyerek járt, a teljes létszám (20 gyerek) csak a következő hónapban kezdett járni. (Egy másik „napközi” csoportja jött át ide.)

A helyiség végül nagyon szép lett, tágas, világos. A konyha ugyanolyan, mint amilyen a környék hasonló lakásaihoz tartozik. Itt készül az ebéd. Az EKT-kben többnyire a szülők felváltva főznek és vásárolnak és ők gondoskodnak a takarításról is. Itt mindezt megteszi a nevelő és miért ne tenné meg. Ráér, hiszen csak a minimálisan előírt hat órát tart nyitva. Egyszerű ételeket csinál, sok a gyümölcs, mindig van gyümölcsle és — a gyerekek örömeire — sok az édesség. (A hízársra hajlamos gyerekeken már néhány hét múlva látszott az „eredmény” — a szülők bánatára.) Mosogatáshoz van gép, minden egyszerűen történik, a „csak egészen lazán” koncepció értelmében.

Napirend gyakorlatilag nincs. Két délután van külön „foglalkozás”, mozgás illetve zene. Szintén csak az vesz részt rajta, akinek kedve van. Még megnézni vagy kipróbálni sem kötelező. „Fegyelmileg” mindössze három dolgot követel meg a pedagógus a 8–10 éves gyerekektől: csak annyit vegyenek ki maguknak, amennyit megesznek; evés után tegyék a mosogatóba az edényt; rakjanak rendet maguk

után. Ezenkívül azt és úgy csinálnak, amit és ahogy akarnak. Nem kötelező együtt ülni az asztalnál ebédkor, lehet a földön is enni, és persze lehet nem enni is. A leckét nem kötelező itt megcsinálni, de lehet a földön írni, ha valakinek úgy tetszik, vagy akár a gördeszkán. Mindenki akkor jön és akkor megy, amikor akar. El lehet menni a közeli játszótérre, lehet a napközi előtti járdán randalírozni. A szülők időnként beülnek egy kávéra és beszélgetnek. A szülők számára sincs kötelező „értekezlet” (melyet itt „Eltersabend”-nek, a szülők estéjének neveznek). Ez azért említendő meg, mert a legtöbb hasonló EKT-ban szigorúan veszik a szülők kiscsoportos életét, gyakran kell összeülni és megbeszélni a nevelési kérdéseket. (Természetesen nem minden szülő számára egyaránt érdekesítő egy-egy ilyen „csoportfoglalkozás” — ha mégannyira '68 szellemében történik is.) Tulajdonképpen a vezető is klubnak nevezi a helyet.

Eleinte csak kevés játék állt rendelkezésre, a nevelő ezt folyamatosan pótolta, többnyire a gyerekekkel együtt ment el valami új játékot venni. Azt már nem is kellenne említenem, hogy — természetesen — mindenki tegezi és keresztnevéen szólítja a pedagógust, aki együtt barátkcsol, focizik, nevet és veszekszik a gyerekekkel.

Mindez gyönyörű. A 30—40-es létszámú csoportokhoz, „étkeztetéshez”, 2 órás leckeíráshoz, ordítóhoz, esetleg pofozkodó „pedagógusokhoz” szokott magyar szülőknek egyszerűen földi paradicsom benyomását kelti. Mégis kénytelen vagyok kritikával fejezni be a cikket, melyből esetleg csak pozitívumokat lehetett kiolvasni. Az „alternatív” pedagógia napi gyakorlata — a Nyugat-Berlinben tapasztaltak alapján legalábbis — ugyanolyan elhibázottnak tűnik, mint oly sok más, tudományos elméletek alapján álló, kísérleti fázisában szép eredményeket mutató pedagógiai kísérlet. Problémáimat néhány „életből merített” példa ismertetésével érzékeltetem.

1. Színhely: óvoda. A népszerű játékokat természetesen mindenki szeretné birtokolni, de mégis mindig ugyanazok játszanak velük. A kisebbek, az újak vagy a németül nem tudók nemigen jutnak hozzájuk. Mit tesz a pedagógus? Ha jobbérzésű, megpróbálja játékosan, „az életkori sajátosságoknak megfelelően” megközelíteni az „erőseket”, akik azonban ettől — finoman szólva — elzárkóznak. Ha kevésbé empátiás: kioktatja a szülőt, aki itt nemcsak hogy nincs kitiltva az óvodából, hanem joga is van beleszólni az óvoda életébe, hiszen „együtt csinálják” a nevelést; a szülőt (aki szóvá teszi, hogy a gyereke bizonyos játékokhoz egyáltalán nem jut hozzá, mert az erősebbekkel nem tud megbirkózni értük és ettől naponta szomorú) kioktatja demokráciából, miszerint hogy képzelet, hogy egy óvónő beleszóljon abba, hogy ki mivel játszik. Intézzék el a gyerekek „demokratikusan” egymás között. Itt nincsenek kimondva olyan szabályok, hogy pl. az óvoda játékaik közösek, vagy hogy bizonyos játékok nem játszhatók szűk helyeken. Rettegnek a pedagógusok a „beavatkozástól”, az autokrácia fenyegető rémeként élik meg, hogy olyan szabályokat tartassanak be a kisgyerekekkel, amelyek eredménye esetleg olyan légkör, ahol mindenki jól érzi magát, a gyengék is, az erősek is. Az iskolaelőkészítő foglalkozást tartó óvónő számára szinte parancs az öt évesek száját gyakorta elhagyó „nincs kedvem hozzá” vagy az „ebben nincs semmi vicces, nem csinálom”. Ez csak úgy lehetséges, hogy görcsösen, összezárt fogakkal is lazának, liberálisnak kell mutatkozni,

mindig és minden áron. Ez életveszélyes anomáliáig fajulhat, már az óvodában is. Mint a most következő utolsó példa mutatja. A szóban forgó óvodában kerítés van ugyan, de kapu csak olyan lehet, amit az óvodás maga is ki tud nyitni. Ha a kertben játszanak, nincs kimondva, hogy tilos az utcára menni. Így aztán előfordul, hogy két négyéves kézenfogva nekiindul. Az utat nem ismerik, de szerencsére nem a cukros bácsival, hanem egy kedves nénivel hozza össze őket a sors, aki visszaviszi a kislányokat. Igaz, hogy a csoportban csak tízen vannak, tehát igazán lehetne a gyerekekre figyelni, de az óvónő is csak ember, és csak fél óra múlva veszi észre, hogy hiányzik a két kislány. Ha nálunk történik ilyesmi, a körülményekben véljük megtalálni az okot. Itt a körülmények jók, nem alulfizetett robotosok ügyelnek 30 háromévesre. De ez a laza magatartás sokkal több energiát igényelne a nevelő részéről, amit nem mindenki képes és óhajt befektetni. Triviálisan: ha nem tudják a gyerekek kinyitni a kaput, nem kell a kapura figyelni. Ha azonban nem akarjuk korlátozni szabad mozgásukban a gyerekeket — aminek a szükségességét természetesen elméletileg jól meg is tudjuk indokolni —, akkor oda kell figyelni a kapura, akkor is, ha éppen mást szeretnénk csinálni.

2. Iskola: az ember szíve megint csak felvidámodna a hazai viszonyok után. Kimondott cél: lehetőleg mindent játszva tanítani, a kiskispolások terheit csökkenteni, sok dolog felkínálásával érdeklődésüket felkelteni. Legyen sok kézműves foglalkozás, legyen sport és zene, az iskolai tankonyhában sütés-főzés. Osztályozás csak ötödiktől. Az osztályban húsz gyerek, a vezető tanítónak heti 9 órában egy másik tanító is segítségére van. Senkit nem különítünk el, tanuljanak együtt az értelmi fogyatékos és ép értelmű, külföldi és német gyerekek. Ugyan nem minden nyugat-berlini iskola ilyen, az, amelyikről írok, a kis számú ún. integrált oktatást folytatók egyike. Maga a vágyálom egy demokrata érzelmű magyar szülőnek. De a gyakorlatban sajnos ez is inkább siralmas. Igaz, hogy nincs kényszer. A házi feladatra napi tíz percnél többet nem szabad fordítani a második osztályban, de gyakran még ennyit sem, mert egyszerűen nincs is semmi feladva. (Íme a házi feladatokat tekintve egy tipikus hét: három tetszés szerinti szót leírni; másnap ezeket gyakorolni; harmadnap semmi; negyednap három szorzást kiszámolni; ötödnap, aki nem csinálta meg, pótolja; hétvégére természetesen semmi.) A tanító (egy férfi, aki — mivel jól fizetik — nem ritkaság a pályán!) a házi feladatokat vagy ellenőrzi, vagy nem. Napi négy tanítási óra van, ezekből minden héten kettő sport, egy zene és kb. négy barkácsolás. Minden második szombat szabad. Természetesen nem minden gyerek egyformán igyekvő. A kis pernahajderekek közül nem képes mindegyik tisztán átlátni, hogy az alternatív pedagógia áldását élvezvén nyugodtan, lazán, szép egyenletesen kellene fejlődniük és kreatív gondolkodásukat gyakorolniuk. Bizony-bizony előfordul, hogy csintalanokdásra használják fel azt, hogy kapacitásuk messze nincs kihasználva. Akinek már öt évesen sem volt elég vicces az iskolaelőkészítő feladatlap, annak most sem tetszik jobban a szorzótábla. Aki ott megszokta, hogy testi erejénél fogva azt a játékot szerzi meg az óvodában, amelyiket akarja, az nyolc évesen is beleharap társába, csak azért, mert az éppen nem adja oda neki a sajátját. És ha emellett a pedagógus továbbra is csak annyi energiát szeretne befektetni, mint amennyit a régi, jó, hagyományos

tanítás mellett feltétlenül szükségesnek érez (amint azt az óvodai kapu példáján láttuk), azaz nem ad semmi „pluszt” ehhez, akkor csak egyre frusztráltabb lesz, és mint tudjuk, a frusztráció agressziót szül. Egy viszonylag ártatlan csínyért jobban fog ordítani, mint egy nyílt autokráta, és — többek között — a hajcibálás ősi, igen ellenszenves módszeréhez fog folyamodni. Hiszen ő is csak ember, tehát ne csodálkozzunk, ha viselkedése nem mindenben felel meg a lelkiismeretes, precíz, munkájukat szívvel-lélekkel végző németekről bennünk élő előítéletes képnek.

A protestáns etikát bizony alaposan kikezdte ez a század! Az osztályban — és az egész iskolában — már az óvodában jól begyakorolt ősi „erősebb kutya” elv érvényesül a gyerekek között. A nagyszünetben az iskolaudvaron már nemcsak az a baj, hogy a tárva-nyitva hagyott kapun az szalad ki a forgalmas utcára, aki akar, hanem szinte életveszélyesen erőfitogtató, durván verekedő játékok dívának. Mindössze egy felügyelő van kint a gyerekekkel, semmilyen „alternatív” játékot nem kínálva fel nekik, hogy ne verekedjenek. Majd rájönnek, hogy jobb, ha kikerülnek a verekedőket. Szinte tudomást sem vesznek az iskola speciális helyzetéről, hogy ti. értelmi fogyatékos, tettük következményeit belátni nem képes gyerekek is vannak az iskolaudvaron.

A fenti, és az ezekkel jól korreláló tapasztalatok birtokában egyre inkább úgy kezdek tekinteni magamra, mint megrögzött konzervatívra, az autokrácia esküdt hívére. Persze azért igyekszem árnyaltan ítélni. A tapasztalatok megosztását mégis fontosnak éreztem. Hiszen elképzelhető, hogy nálunk is lesznek alternatív megoldások a gyerekek felügyeletében. Azonban ne feledjük, hogy ezek önmagukban még nem jelentenek megoldást. Csak az esetben hozhatnak valódi változást, ha a megfelelően képzett és elkötelezett pedagógusok képesek lesznek differenciált nevelésre — még az alternatív elveken belül is. Hiszen az egyik gyerekeknek így jó, a másoknak meg másképp. A gyengéknek pozitív diszkriminációra lesz szükségük, az erőseknek pedig másfajta korlátokra. Mindezt csak autoritással bíró, de éppen ezért autokratizmusra nem szoruló pedagógusok lesznek képesek megoldani. Ha lesznek ilyenek.